

אתר דעת - מכללת הרצוג

המחבר: ד"ר יצחק שרעבי
התאריך: 1977
הנושא: חז"ל, תנ"ך, מדרש

ימין נעורים עם זרובשוב
מאת

גרשם שלום
א

"עדיין זכרני אותה אשמורת הבוקר של יום 18 ביוני 1917, שבו נקראתי לשרת כחייל בצבא הגרמני, בימי מלחמת העולם הראשונה. כבן עשרים הייתי וישבתי כל אותם החדשים לפני הקרליאה הסופית לשירות הצבאי בפנסיון במערב-ברלין, כי מנודה הייתי מבית אבא, שדעוטי הציוניות והמדיניות היו למורת רוחו. וכך נמצאתי בודד בעיר מולדתי. האיש היחידי שהלך עמי באותו בוקר, בין שעת המש' ושש, כדי ללוותנו אל שערי הקסקרטיין, שמשם ישלחו אותנו למקום שירותנו, היה ידידי זלמן שזר שישב עמי, חדר מול חדר, באותו פנסיון. לשפודנו על יד השער, התנשק עמי כמנהג בני רוסיה והרגשתי שהוא משלשל משהו לתוך ידי והסתלק מהר. הבטתי והנה הוצאת כיס זעירה של ספר תהלים ובעמוד שלפני השער כתוב: הישמך מכל רע, ישמור את נפשך, כיה' סיון תרע"ז ועדיין הספר הזה שמור בידי וליווני בהרבה דרכים: ...

גם לאותו פנסיון נקלעתי בזכותו של שזר, שבאותם ימים עוד נקרא בשמו המקורי רובשוב, על שם העיירה רובשוב בפולין, שנתחבבה עלי אחר כך כמקום דפוסים של הרבה חסידות וקבלה. פנסיון זה היה מקום מופלא. היכוה גדול של יהודי רוסיה, פולין וגליציה שחסי תחת כנפיה של הגברת שטרק, שעם היותה יהודיה גרמנית שמרנית הסבירה פניה ליהודי המזרח ששלטו שם. כמעט כולם היו ציונים ועברית יידיש ורוסית נשמעו שם יותר מגרמנית, וזלמן שזר היה מראשי

בעל התניא שמר אותך בשכבך, בקומך ובצאתך לדרך רחוקה ומר-
חיקה. הניגון הזה נתן לך את הכוון הנכון, ולא הרשה לך לטעות.
הניגון הזה חיזק, עידד ועמד לך בשעת הרהור, פקפוק ומשבר.
לא מרדת מעולם בתמול שלשום של אומתך. על העבר הרחוק
והקרוב גם יחד בנית את השקפת עולמך של העתיד.

לא אמרת: "יבוא ולא אחמיניה", כי זכית לאתחלתא דגאולה.
זרזת את בואה, דחקת את הקץ לבוא ויחד עם שלומי אמוני העם
חיית, קימת והגעת לזמן הזה של חבלי משיח.

יורשה נא לי להזכיר פרט המעיד על גודל חזונו של נשיא ישראל:
סמוך להקמת המדינה הרציתי בכינוס חינוכי שנתקיים בירר-
שלים, ואמרתי שצריך להשתדל להביא מאמריקה פרופסורים
וסטודנטים והדבר יסייע לעליה לארץ ישראל. הדברים עוֹרְרוּ
צחוק. קם אחד ואמר שכל הרעיון הוא שטות. חילופי הדעות
רשומים בפרטיכל של הכינוס.

אולם איש אחד שעזר לי בהבאת הקבוצה הראשונה של
פרופסורים לישראל, היה מגז. שזר. הוא אמר לי: אם אין לך
בית להשכיח את הקבוצה, אתן לך את בית ברל. קבלתי ממנו את
בית ברל, ובכך נפתחה תנועה רבתי של עליית פרופסורים וסטודר-
טים לארץ ישראל, ובכך היה כבוד הנשיא שותף גם לדבר חלוצי זה.
באהבת נפש ורוח גדולה של טהרה ויראת שמים נשאת, כבוד
הנשיא, במשא הציונות בכל דרכה הארוכה, והקשה עד שהושם
על ראשך כתר הנשיאות של המדינה. בכהונתך יצרת דוגמא למעמד
נשיאות, נעשית לנשיא העם מפני שמתוכו באת ובתוכו הנך שרוי
כל חיידך. בך רואה העולם היהודי את נציגו ומיצגו הנאמן.

אנו תפילה שבימיך ובימינו יהודה תשכון, לבשת וירושלים
הבנויה לדור ודור. האוניברסיטה דרופסי, מוסד יחיד במינו שהצליח במשך זמן
קיומו — יותר מששים שנה — להקים חוקרים ותלמידי חכמים
מובהקים שרובם נמצאים כאן היום, וביניהם חברך הגדול החכם
והחוקר, פרנץ פ' שניאור זלמן צייטלין, אוניברסיטה זו מצטרפת
לכל מעריציך לזום ההולדת ושמחה יתרה היא לי להעניק לך
בשמה את תואר הכבוד **ד"ר למשפטים**.

המדברים, כשהוכרחתי לעזוב את בית אבא, הביאני שזה אל הגברת שטרוק כ"קרבן הציונות" שיש למצוא "סידור" בשבילו, וכך נעשינו שותפים ברחוב אוהלנד. שזר שעבד אז במערכת ה"ידישע רודנשאוו", שבועון ציוני גרמניה (הוא היה אחד משלושת עמודי התווך של העתון), חי לפי לוח זמנים משלו. בבוקר היה ישן, אחרי הצהריים או בערב היה הזלך למערכת ומשם הלך להרצות אחת מהרצאותיו ואחר כך ישבו בשיחת העים (בבית קפה שלא היה אז מה להזמין, או במטבח של הגב' שטרוק שתמיד היה שמור שם משהו טוב לבני חסותה המיוחסים) עד שעה מאוחרת מאוד. הימים היו ימי מהפכת פברואר-מארס ברוסיה וההתרגשות בפנסיון שטרוק — אין לה שיעור, תלו תקוות עצומות ברוסיה חדשה ודמוקרטית ושר היה מהשופרות הגדולים לתקוות אלו שנכזבו באכזריות. אך מי העלה אז ספקות כאלה? הלך-הרוח בפנסיון נעשה פררוסי ואנטי-גרמני בחדשים אלו. כאשר ניטלה אימת הצאריס, והכלל נדולגלי כשנקראתי להתגייס כחייל, הייתי מוכן ללכת ללחימה בארץ ישראל.

באותן השנים היה שזר מראשי הנואמים בארגוני הנוער הציוני. הוא היה "פינומן" שלא ידענו כמותו, ואין פלא שהרצאותיו משכו קהל רב. תורתו ניתנה בקולי קולות ובהתלהבות של רמ"ח איבריו. שלא נשמעו ולא נראו כמותם בציבור היהודי דובר הגרמנית. והפלא היה: דבריו היו מעניינים ובעלי תוכן. הוא הירבה להרצות על נושאים היסטוריים ועל סופרי עברית וידיש, על עניינים שידע אותם על בוריים ושהיה בהם, בעינינו, משום גילוי "יהודי" גדול. אמת הדבר — רבים השתוממו על המראה הזה, כי דיבורו היה כקריעת מעיינות תהום. אבל הוא כבש את הלבבות, ואם לא הרצה באחת האגודות הציוניות, מצאת אותו ברוב הערבים הפנויים ב"אגודה להשכלת הפועלים היהודים" על שם פרץ, ברובע היהודי-הסמוך לככר אלכסנדר. זאת היתה אגודה יחידה במינה. היא היתה ארגון המשותף של פועלי-ציון והבונדיסטים, שבמסיבות המלחמה עשו מעין

"שלוש בית" ביניהם והקימו ארגון תרבותי. משותף. לבו של שזר היה נתון לאגודה זו שבתוכה נתקיים. הקן הראשון של "פועלי-ציון" בברלין. דירת האגודה היתה סמוכה למשכן ה"יודיש פולקסהיים" של ד"ר זיגפריד ליהמן. וחבריו שהטיפו אז "להליכה אל העם" לפי דוגמת הנארודניקים הרוסים. שזר היה מיווד עם שני המחנות. פעילי ה"פולקסהיים" היו מרחפים בערפילי טוהר של רומנטיקה פולקיסטית ו"דתית" בובריאנית, אבל האזינו בנפש חפצה ליהודי רוסייה. כמו שזר, כיתאין וד"ר-גרומר (כולם מנאמני פנסיון שטרוק), שראו בהם התגלמות שלמה של "שר האומה".

באגודה "פרץ" הרצה שזר בידיש וכל מי שרצה לשמוע יידיש נפלאה (או ללמוד יידיש, כמוני), והלך לשם. הוא נתן קורס מפורט על תולדות ישראל, שאם אינני טועה נמשך כמה שנים, וליצני הדור אמרו שהתחיל מאדם הראשון ועתיד לסיים בדוב ברוכוב. שזר היה החסיד הראשון של ברוכוב שפגשתי בחיי, אבל איני זוכר אם התלהבותו היתה נתונה יותר לברוכוב עורך ה"פנקס" והבלשן בידיש, או לברוכוב מחברו של "אונזער פלאטפארם". שזר היה אמנם "פועל-ציון" נלהב ועשה כמה נפשות למפלגה זו בין טובי ציוני גרמניה, אבל לא היה בו שמץ של כיתתיות, אהבת ישראל שלו סחפה את הכל. נדמה לי, שבזמן שהכרתי אותו, כבר נתקחו אצלו שיני הדוקטרינה המארכסיסטית ו"הסוציאליסטישע מונאטסהעפטע" הרביזיוניסטיים נשרו מחיקו, ומימי לא שמעתי הרצאה מארכסיסטית מפיו (אם לא שכחתיה מפני שלא נקלטה יתורה זו בלבי). הוא דיבר בגנות הריאקציה הבורגנית, אבל במדינה הסוציאליסטית שהטיפ לה, כבר היה שמור מקום בגלוי או בסתר לקדוש-ברוך-הוא.

בתחילת שנת 1917 החליטה "ההוצאה היהודית" בברלין לפרסם תרגום גרמני של הספר "יזכור" שהופיע בידיש בניר-יורק בעליכתם של דוד בן-גוריון ויצחק בן-צבי. קדמה לזה מהדורה עברית שהופיעה בארץ-ישראל לפני פרוץ מלחמת העולם הראשונה. הציעו לי לתרגם את מאמרי הקובץ, כל אחד מלשונו המקורית, לגרמנית. כאשר פיקפקתי הרבה, אם הבנתי בידיש

מספקת לשם משימה זו, שידלני שזר ואמר: מה אתה רוצה? הרי זה עתה כתבת דברי ביקורת חריפים נגד תרגומיו של אלכסנדר אליאסברג! לך והוכח למעשה מה שאתה דורש מאחרים! הרי גרמנית ועברית אתה יודע, וגרמנית של ימי הביניים למדת בגימנסיה — ובכן נשארו לך המלים הסלאוויים, ואת פירושן של אלו תשאל ממני! לשם מה אנחנו שכנים? כך השרה עלי רוח של העזה וישבתי שלוש שעות בכל יום ותרגמתי את "יזכור", ועוד היום אני קורא בתרגום ומתפלא על מעשה כשפים זה של שזר שבכוחו עשיתי מה שקיבלתי עלי (והעלמתי את שמי בנדפס).

שזר, שכנאם היה כמעין המתגבר, היה גם איש-שיחה ומספח נפלא. בעיני היה כשליח הבא ממרחקים, מעולמה של יהדות חיה, להחיות העצמות היבשות של יהדות גרמניה. לבנו היה אז פתוח לקלוט דברי שליחים. לאמיתו של דבר, גם שזר ביקש ללמוד ולקלוט והיה שואל ומתעניין הרבה בהווי זה שגלה לתוכו, וגילה מידה רבה של הבנה לרוחם של יהודי גרמניה, ומה גם של המיעוט הציוני שביניהם. חוטים רבים קשרו אותו לחוג זה והיה כאן שפע מתמיד של השפעת גומלין. כל ימי הצטערתי שלא קבע לו מקום בבית המדרש והקדיש את ימיו לחקה ההיסטוריה היהודית, שידע להחיותה בצורה מופלאה. כל כך מתחות זו הנוצרת מתוך משיכה לשני צדדים, לא הפתיעה אז רבים. מאתנו — נקרע לבם בין היצרים, ובפרט, אלה שקבעו להם תכנית לעלות לארץ. גם שזר היה בין אלה, ולא ידע אם יינתן לו אפילו לסיים לימודיו באוניברסיטה, שהופסקו עם פרוץ המלחמה ועם כניסתו לעבודה ציונית ועתונאית. כמה פעמים חידש מאמציו וחתר לקראת עולם המחקר שגדולות היה יכול לפעול בו, אבל תמיד נכנסו דרישות המפלגה והציבור באמצע, ולא ניתנו לו מבוקשו. אך נחמה פורתא יש כאן: אילו ניתנו לו מבוקשו והיה נעשה היסטוריון מופלג והיה מעלה על הכתב כל אשר הגה על שבתי צבי (והרי חזיונות גדולים חזה בפרשה זו), ספק גדול הוא אם היינו יכולים להתברך בו כנשיא מדינת ישראל.